УДК 378:373.2.011.3-051
ББК 74.1

Катерина Коновалова

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ

У статті проаналізовано сутність професійної культури фахівців спеціальності "Дошкільна освіта". Розкрито зміст таких понять, як: "професія", "професіоналізм", "культура", "професійна культура", "професійно-педагогічна культура". Представлено різні наукові підходи до визначення поняття "професійна культура". Обґрунтовано необхідність формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: *культура, професія, професіоналізм, професійна культура, професійно-педагогічна культура, майбутні вихователі, фахова підготовка.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство, що характеризується стрімким динамічним розвитком усіх сфер життєдіяльності, процесами гуманізації і демократизації, зумовлює необхідність повернення вищої педагогічної освіти в контекст культури. У ситуації, що склалася висуваються нові вимоги до особистості фахівця дошкільної освіти та його професійної діяльності. У зв'язку з цим змінюється підхід до визначення змісту загальнокультурної і фахової підготовки у вищій педагогічній школі. Спеціаліст у галузі дошкільної освіти стає носієм загальнолюдських цінностей, виступає як представник певної культури з розвиненим творчим відношенням до професійно-педагогічної діяльності, досвідом спілкування та гуманним ставлення до дітей. Слід відмітити, що у центрі уваги професійної діяльності майбутніх вихователів – дитина, яка росте і розвивається. Дошкільне дитинство – це сензитивний період у житті людини, коли закладаються основи формування особистості. Досягнення цілей сучасної освіти пов'язане з особистісним потенціалом майбутнього вихователя, створенням ефективних умов для його становлення і реалізації як суб'єкта професійної культури.

Актуальність дослідження формування професійної культури як необхідної якості в процесі фахової підготовки майбутніх вихователів зумовлена Національною доктриною розвитку освіти, Державною національною програмою "Освіта" ("Україна XXI століття"), Педагогічною Конституцією Європи, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Галузевим стандартом вищої освіти, Базовим компонентом дошкільної освіти, Концептуальними засадами та напрямками розвитку вищої освіти в Україні, Концепцією розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років, Законами України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", "Про вищу освіту" та іншими державними нормативними документами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливий інтерес для нашого дослідження мають роботи науковців, які досліджують теоретичні засади, сутність, структуру та процес формування педагогічної культури (З. Абросимова, К. Абульханова-Славська, С. Архангельський, О. Барабанщиков, В. Бенін, В. Беспалько, Т. Бєлоусова, Н. Бібік, Н. Білик, Є. Бондаревська, В. Буряк, Г. Васянович, Т. Власова, Н. Волков, Н. Воробйов, В. Гриньова, С. Дружилов, Є. Захарченко, Г. Звездунова, В. Зелюк, І. Зимня, І. Зязюн, Т. Іванова, Д. Качалов, І. Колєснікова, І. Колмогорова, Н. Крилова, В. Крисько, С. Кульневич, Н. Мойсеюк, О. Попова, В. Радул, Л. Разаєва, А. Резниченко, О. Савченко, Т. Сидоренко,

В. Сластьонін, В. Суханцева, Н. Тарасевич, Т. Устименко), психолого-педагогічної культури (Ю. Гладкова, М. Ляшенко, Л. Машина С. Щербакова).

Дослідження культури праці знаходимо у О. Авраменко, Б. Адаскіна, С. Батишева, Б. Беновицького, В. Жукова, І. Зарецької, В. Капіци, В. Ковальчука, Г. Коджаспірової, В. Кременя, Ю. Кузьменко, С. Матушкіна, В. Струманського, М. Ханіна, Ф. Щербака та ін.

В останні роки загальнотеоретичний підхід до вивчення проблеми професійної культури досліджувався Ф. Аліпхановою, О. Аніщенко, Г. Баллом, С. Батишевим, В. Беніним, В. Бєлоліпецьким, М. Віленським, В. Виноградовим, Н. Воробйовим, О. Донцем, С. Дружиловим, С. Єлкановим, І. Зарецькою, І. Зязюном, Т. Івановою, В. Ігнатовим, Л. Коганом, І. Колмогоровою, Г. Кочетовим, Н. Кузьміною, Т. Кусковою, В. Кравцовим, Н. Криловою, О. Левановою, А. Лимарь, Г. Марковою, М. Михайліченко, Ю. Мішиним, А. Міщенко, Н. Павелко, О. Піскуновим, В. Подмарковим, О. Пономарьовим, В. Радулом, Г. Сагач, В. Семиченко, А. Синюком, Г. Соколовою, Тінь Ван Нгуен, Ю. Черновою, О. Шабаліним.

Проблема формування професійно-педагогічної (В. Бенін, О. Гаврилов, Г. Гайсина, С. Гулієва, І. Ісаєв, А. Коломієць, Н. Маслєннікова, І. Пальшкова, А. Самородова, О. Силяєва, В. Сластьонін, Н. Суртаєва, Є. Шиянов, О. Шкилєва), професійно-моральної (Є. Богданов, Г. Іванов, І. Майер, Г. Непорожня) і професійно-психологічної культури (Н. Ліфінцева) є предметом дослідження багатьох науковців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні відсутні наукові дослідження, присвячені спеціальному вивченню формування професійної культури фахівців дошкільної освіти, а саме: поза увагою виявилося обґрунтування поняття "професійна культура майбутніх вихователів"; не повною мірою досліджені компоненти і показники професійної культури майбутніх фахівців спеціальності "Дошкільна освіта".

Мета статті – проаналізувати підходи до визначення професійної культури, обґрунтувати зміст поняття "професійна культура майбутніх фахівців спеціальності "Дошкільна освіта".

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб визначити сутність поняття "професійна культура майбутніх фахівців спеціальності "Дошкільна освіта", необхідно актуалізувати термінологічне поле даного феномена, проаналізувавши основні та похідні з ним поняття. Розуміння сутності поняття "професійна культура" загалом базується на значенні поняття "професія", який розглядається (лат. Professio – офіційно вказане заняття, від profiteor – оголошую своєю справою) як вид трудової діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, що придбані в результаті цілеспрямованої підготовки, досвіду роботи.

З поняттям "професія" тісно взаємопов'язане поняття "професіоналізм". Ефективність педагогічної діяльності в умовах дошкільного навчального закладу значною мірою забезпечує професіоналізм вихователя – придбану під час навчальної і практичної діяльності здатність до компетентного виконання оплачуваних функціональних обов'язків; рівень майстерності та вправності у певному занятті, відповідний рівню складності виконуваних завдань. За довідниковими джерелами професіоналізм (лат. profiteer – оголошую своєю справою) є сукупністю знань, навичок поведінки та дій, що свідчать про професійну підготовку, навченість, придатність людини до виконання професійних функцій; якісною характеристикою суб'єкта діяльності – представника конкретної професії, що визначає ступінь

володіння ним сучасним змістом і сучасними засобами вирішення професійних завдань, продуктивними способами здійснення професійної діяльності.

Логіка вивчення професійної культури майбутніх вихователів вимагає розкрити зміст поняття "культура". У філософських енциклопедичних словниках-довідниках поглиблено дане поняття: 1) історично вихідне значення – обробіток і догляд за землею; 2) догляд, поліпшення, ушляхетнювання тілесно-душевно-духовних сил, схильностей і здібностей людини, а отже – і ступінь їх розвитку; відповідно розрізняють культуру тіла, культуру душі і духовну культуру; 3) сукупність способів і прийомів організації, реалізації та поступу людської життєдіяльності, способів людського буття; 4) сукупність матеріальних і духовних надбань на певному історичному рівні розвитку суспільства і людини, які втілені в результатах продуктивної діяльності 5) локалізоване у просторі та часі соціально-історичне утворення, що специфікується або за історичними типами, або за етнічними, континентальними чи регіональними характеристиками суспільства.

У тлумачному словнику зазначено, що культура є сукупністю виробничих, суспільних і духовних досягнень людей. Розширює дане визначення енциклопедія освіти, в якій зафіксовано, що культура (лат. cultura – обробіток, догляд, шанування, виховання, освіта, розвиток) – це система програм людської діяльності, поведінки і спілкування людини для зміни та удосконалення суспільного життя.

У соціологічному плані культура – це творіння людини і використання символів, виробів. У психолого-педагогічному аспекті культура постає як: досягнутий людством рівень розвитку і фонд кращих результатів цього розвитку, опосередкований у формах мистецтва, науки, техніки, який стає умовою подальшого розвитку поколінь, суспільств і окремих особистостей; сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності; сукупність досягнень людства в історично певному рівні розвитку суспільства і людини, виражений у типах і формах організації життя і діяльності людей, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностей.

Отже, у загальнонауковому розумінні професійна культура походить від поняття "культура", яке безпосередньо пов'язано з діяльністю людини. Слід зазначити, професіоналізм і культура тісно між собою взаємодіють – поняття "професіоналізм" передбачає якісну характеристику суб'єкта діяльності (вихователь) та визначає ступінь оволодіння ним спеціальними знаннями, навичками поведінки та діями, що свідчать про фахову підготовку; поняття "культура" характеризує міру освоєння накопиченого людством соціального досвіду та втілення його в результатах продуктивної діяльності. У результаті поєднання понять, виникає таке соціальне явище, як професійна культура.

Наукова, довідникова література містить чимало визначень змісту поняття "професійна культура", що говорить про варіативність поглядів на цю проблему. З соціологічної точки зору культура професійна є соціально-професійною якістю суб'єкта праці. Вона передбачає ступінь оволодіння робітниками науково-технічними досягненнями та соціальним прогресом і є особистісним аспектом культури праці. У словнику теорії та історії культури зазначено, що професійна культура – це одна з спеціалізованих форм культури, обумовлена процесами поділу праці та розмежування різних сфер духовно-практичної діяльності людини в сучасній цивілізації. Деякі культурологічні словники-довідники подають такі визначення професійної культури, як: характеристики рівня та якості професійної

діяльності, які залежать від соціально-економічного стану суспільства й сумлінності в оволодінні певними знаннями, навичками конкретної професії та їх практичному використанні; інтегративне поняття, що відображає досягнутий у трудовій діяльності рівень майстерності; означає творчо-споглядальне ставлення до праці, здатність до прийняття рішень і їх оцінки одночасно з двох позицій – конкретно-технологічної і соціокультурної; формується на основі конструктивного об'єднання професійної і соціальної компетентностей.

В енциклопедичних словниках поняття "професійна культура" тлумачиться як характеристика рівня компетентності працівника (спеціаліста) і відносини його до праці і себе як суб'єкта праці; професійна культура включає сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувалися історично, регулюють професійну діяльність людини. Основу професійної культури складають знання та цінності, вироблені конкретною соціально-професійною групою та закріплені у традиціях її життєдіяльності (за О. Донцем, Ю. Мішиним, О. Шабаліним).

Словник професійної освіти описує професійно-педагогічну культуру особистості викладача в контексті професійної школи як спосіб творчої самореалізації у різноманітних формах педагогічної діяльності й спілкування, спрямованих на освоєння, передачу і створення педагогічних цінностей і технологій.

Розглянемо й охарактеризуємо сутність професійної культури у працях вчених для того, щоб визначити найбільш повне і близьке поняття відповідно до мети нашого дослідження. Термін "професійна культура" є порівняно новим, оскільки набув широкого розповсюдження у вітчизняній педагогіці 80-х рр. XX століття.

Філософ і соціолог В. Подмарков включає у зміст професійної культури особливе знання даного виду праці, яке складають зміст професії, знання даної виробничої ситуації, у тому числі організаційних зв'язків і їх виконавців.

Уперше широке використання поняття "професійна культура" зустрічається в дослідженнях, які пов'язані з виробничою педагогікою. Г. Соколова пише: "Професійна культура працівника – це ступінь оволодіння ним досягнень науково-технічного і соціального прогресу і повнота реалізації цього досвіду у трудовій діяльності" [4, с. 85].

Вчена Н. Крилова характеризує професійну культуру як систему професійних і ділових якостей фахівця, які реалізуються у його трудовій діяльності.

Учений Н. Воробйов виділяє культуру професійної діяльності як інтегральну якість особистості фахівця, що проектує його загальну культуру в сферу професії. Це синтез високого професіоналізму і внутрішніх властивостей майбутнього фахівця, володіння професійними навичками та наявність культуротворчих здібностей. Це міра творчого присвоєння та перетворення накопиченого людством досвіду. Підкреслимо важливу особливість професійної культури – її інтегральний характер.

Науковець Т. Іванова надає розгорнуту характеристику професійної культури вчителя і визначає її як: засвоєння особистістю професійних знань та навичок, коли вони органічно поєднуються зі знаннями сучасної політичної і соціокультурної ситуації і становлять своєрідний педагогічний світогляд; здатність особистості творчо мислити та постійно самовдосконалюватися, займатися самоосвітою; сукупність соціально значущих якостей (інтелігентність, патріотизм, духовна культура, ерудованість) [2, с. 87].

Розкриваючи зміст професійної культури, варто зважати на думку Ю. Чернової, яка зазначає, що професійна культура – це "міра та спосіб творчої самореалізації фахівця у різних видах професійної діяльності та професійного спілкування,

спрямованих на засвоєння, передачу та створення професійних цінностей і нових технологій" [5, с. 30].

Про динамічний характер професійної культури відзначає О. Піскунов, стверджуючи, що формування професійної культури особистості передбачає тривалий, багатоетапний процес, який протікає під впливом різних соціокультурних та індивідуально-психологічних факторів протягом усієї активної творчої діяльності.

Дослідниця І. Зарецька відмічає, що професійна культура характеризує рівень компетентності робітника та ставлення його до праці й охоплює систему цінностей, переконань, вірувань, уявлень, очікувань, символів, а також ділових і професійних принципів, норм поведінки, стандартів, які мають місце в організації за час діяльності та сприймаються співробітниками.

За твердженням В. Виноградова, А. Синюка, професійна культура є своєрідним інтегральним вираженням таких перерахованих елементів культури в їх соціально-професійному відношенні, як: культура тіла, або фізична культура; духовна культура, що виражається в досвіді емоційно-психічного існування людини і регулювання емоційної взаємодії з оточенням; культура розумової діяльності, що включає в себе логічний, інформаційний, мовний та деякі інші компоненти; духовна культура як досвід ціннісно-нормативної діяльності. Такий підхід, на нашу думку, дозволяє наблизитися до розуміння професійної культури як складного динамічного особистісного утворення, формування якого активно сприяє особистісній самореалізації фахівця дошкільної освіти, його постійному самонавчанню, самовихованню і самовдосконаленню.

Проведений аналіз викликає необхідність визначити сутність поняття "професійно-педагогічна культура" у наукових дослідженнях. Дослідження проблеми формування професійно-педагогічної культури – це один із основних напрямів наукової діяльності професора І. Ісаєва. Досліджуючи онтологічні характеристики професійно-педагогічної культури, І. Ісаєв розглянув культуру та механізм її функціонування на чотирьох рівнях: "На першому рівні культура виступає як діалектична єдність матеріальної і духовної культури; на другому – як прояв професійної культури окремих груп людей; на третьому – як педагогічна культура, носіями якої є люди, які займаються виховною практикою як на професійному, так і на непрофесійному рівнях (вчителі, батьки та ін.); на четвертому – як професійно-педагогічна культура, тобто конкретна педагогічна діяльність на професійному рівні" [1, с. 18].

У праці А. Самородової подано визначення сутності професійно-педагогічної культури вихователя як інтегральної якості особистості, представленої єдністю ціннісного, когнітивного, інноваційно-технологічного, особистісно-творчого компонентів, що забезпечують у своїй взаємодії продуктивну педагогічну діяльність і творчу самореалізацію вихователя дошкільного навчального закладу [3, с.12–13].

Важливим для нас є розгляд визначення І. Пальшкової, яка тлумачить професійно-педагогічну культуру як особливий різновид педагогічної культури, в якому сконцентровано досвід спеціально організованої суспільної практики навчання і виховання підростаючого покоління у створених суспільством закладах освіти для задоволення конкретних потреб, способів реалізації освітньої діяльності, соціальних вимог, що її нормують, та способів оволодіння певною діяльністю.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Таким чином, поняття "професійна культура" знаходиться на етапі свого становлення, тому що єдиного підходу до його визначення вчені поки ще не запропонували. Розглянуті

різні точки зору на сутність професійної культури лише взаємодоповнюють один одного. Зауважимо, що багато науковців приділяють особливу увагу взаємозв'язку загальної і професійної культури, визначаючи останню невід'ємною частиною загальної культури (Н. Воробйов, І. Ісаєв, В. Кравцов, Н. Крилова, М. Михайліченко, В. Сластьонін, В. Радул, Є. Шиянов та ін.). У дослідженнях науковців загальна культура є основою для професійної культури як певний рівень освіти, характер світогляду, ставлення до праці, загальна вихованість, коло інтересів і запитів, норми повсякденної поведінки. Дослідження тлумачень поняття "професійна культура" дозволяють виділити основні позиції, на яких наголошують більшість науковців: це складова загальної культури суспільства й цілісне особистісне утворення, що характеризує всю сукупність відносин у сфері педагогічної діяльності та відповідний розвиток індивідуальних професійно значущих здібностей, розумових, психологічних і фізичних якостей, мотиваційної сфери, що забезпечує високу якість і позитивне ставлення фахівця до предметів і об'єктів професійної діяльності, самого себе; це ступінь творчого присвоєння та перетворення групою чи особистістю досягнень науково-технічного і соціального прогресу і повнота реалізації цього досвіду у трудовій діяльності; це необхідна умова існування та забезпечення відносин у професійній сфері; це система професійних і ділових якостей фахівця, вихідними елементами якої є спеціальні теоретичні знання та практичні уміннями для виконання визначеного виду діяльності, власні соціальні якості, які реалізуються у трудовій діяльності; це інтегральна якість особистості фахівця, що проектує його загальну культуру в сферу обраної професії.

Здійснений нами аналіз дає підстави вивести розуміння сутності поняття "професійна культура майбутніх фахівців спеціальності "Дошкільна освіта". Вважаємо, що професійна культура майбутніх вихователів – це: базова складова фахової підготовки спеціалістів "Дошкільна освіта"; рівень загальної освіти та загальної культури, що визначає міру освіченості і вихованості фахівця, творчої самореалізації у різних видах професійної діяльності та професійного спілкування; невід'ємна частина педагогічної культури, яка забезпечує усвідомлення і відчуття фахівцем своєї професії і професійної діяльності в умовах дошкільного навчального закладу як однієї із вищих життєвих цінностей; складне інтегральне утворення в цілісній структурі особистості фахівця, що проектує його загальну культуру в сферу педагогічної професії (вихователь); комплекс глибоких і систематизованих професійних знань, спеціалізованих умінь і навичок, світоглядних якостей, які відображають рівень оволодіння фахівцем спеціальною галуззю знань (дошкільна освіта) та знаходять свій прояв у майбутній педагогічній діяльності; результат їх професіоналізму, що обумовлений організацією педагогічної праці. Перспективу подальших розвідок убачаємо у розробці показників і критеріїв професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

1. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. Ф. Исаев. – Москва : "Академия", 2002 . – 208 с.
2. Іванова Т. В. Професійна культура майбутнього вчителя / Т. В. Іванова // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 2. – С. 86–93.
3. Самородова А. П. Развитие профессионально-педагогической культуры воспитателей дошкольных образовательных учреждений в условиях института повышения квалификации : автореф. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / А. П. Самородова ; Тамбовский государственный университет им. Г. Р. Державина. – Тамбов, 2007. – 28 с.

4. Соколова Г. Н. Труд и профессиональная культура / Г. Н. Соколова. – Минск : БГУ, 1980. – 142 с.
5. Чернова Ю. К. Профессиональная культура и формирование её составляющих в процессе обучения : монография / Ю. К. Чернова. – Москва; Тольятти : Тольят. политехн. ин-та, 2000. – 230 с.

The article is devoted to professional culture of specialist "Preschool education" in pedagogical school of higher learning. The content of the meanings of "profession", "professionalism", "culture", "professional culture", "professional and pedagogical culture" have been disclosed. The article describes various aspects of professional culture of future teachers of kindergarten in scientific researches. The text goes on to say about necessity of formation professional culture of future teachers of kindergarten.

Key words: *culture, profession, professional, professional culture, professional and pedagogical culture, future teachers of kindergarten, professional training.*

УДК 378/147+371/315
ББК 378+602

Олександра Кузенко

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Стаття присвячена проблемам формування інформаційно-комунікаційної компетентності студентів-майбутніх педагогів. Розкривається значення інформаційно-технічних технологій у забезпеченні функціонування сучасної системи освіти, в оптимізації навчального процесу студентів ВНЗ та формуванні вміння майбутніх педагогів розв'язувати професійні завдання з допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційаї компетентність, інформаційно-технічні технології, педагогічна активність.*

Реформування сучасної системи освіти в України в контексті приєднання до Болонського процесу вимагає практичних заходів, спрямованих на забезпечення якості освіти згідно з міжнародними стандартами. Параметри міжнародних оцінок якості освіти, зокрема, PISA, TIMSS, CIVIC, PIRLS пріоритетним показником визначають результат освітнього процесу – формування компетентності в професійній діяльності та стійкої мотивації до навчання впродовж усього життя [5, с. 24]. Закономірно, що освітній процес у вищих навчальних закладах України має відповідати цим вимогам, орієнтуватися на сучасні педагогічні інноваційні процеси, активно впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології, і, таким чином, створювати освітнє середовище для професійної підготовки педагогів, здатних виконувати суспільне замовлення в умовах динамічних соціальних і науково-технологічних перетворень.

Аналізу сутності поняття "професійна компетентність" присвячено чимало досліджень вітчизняних та закордонних учених. Визначення понять "компетентність", "професіоналізм", "професійна діяльність", їх структурних компонентів, класифікації стали предметом дослідження таких учених, як Н. Бібік, І. Єрмаков, Л. Ващенко, О. Савченко, О. Таїзова, А. Хуторський, М. Арстронг, М. Спенсера та ін. Проблему професійної компетентності педагога досліджують С. Гончаренко, І. Зязюн, І. Тараненко, Н.Ничкало, А. Маркова, А. Михайленко та ін.